

Ткач Олег Іванович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-3131-1533>

e-mail: tio19@ukr.net

Батрименко Олег Володимирович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>

e-mail: batrymenko@bigmir.net

Боровський Олексій Олександрович

Університет Касселя ФБ 05 Суспільствознавство. Соціологія різноманітності

(м. Кассель, Німеччина)

<https://orcid.org/0000-0001-5969-0892>

e-mail: alexsey.borovskiy@gmail.com

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ

Резюме

У статті розглянуто методологію здійснення гендерної політики, яка є одним з головних факторів досягнення демократії.

Обґрунтовано, що аналіз світової політичної практики і нормативної бази держав показав, що гендерна політика сприймається керівництвом країн як важливий напрямок державної діяльності, що реалізується з метою досягнення високого політико-правового статусу на світовому рівні, прагнення стати загальновизнаною демократичною державою. Розглянуто національні закони Швеції, Данії, Фінляндії, Норвегії, США і Канади, підписані міжнародні угоди і створення спеціальних державних структур, на яких покладена функція реалізації гендерної політики. Доведено, що жінки

все ще недостатньо представлені в парламентах, керівних органах та політичних партіях в регіоні, хоча ґендерні проблеми вступили в громадські дискурси та дискусії. Констатовано, що інтереси жінок рідко враховуються і діють на них.

Обґрунтовано, що популістський та неліберальний поворот у європейській політиці спричинив негативні наслідки для ґендерної програми. Тому дослідження політичного представництва жінок залишається своєчасним та актуальним.

Ключові слова: ґендерна політика, держава, рівноправність громадян, демократія, політична система, представництво.

Вступ

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що в Україні проблеми формування і реалізації ґендерної політики держави набули актуальності внаслідок інституціоналізації й укоріненні в масовій свідомості позитивних демократичних норм і процедур, прихильність держави до таких цінностей, як свобода і рівноправність громадян, демократичне обрання вищих органів державної влади, багатопартійність, ідеологічний плюралізм.

Методи дослідження

Метою статті є з'ясувати особливості державної політики у сфері подолання ґендерної нерівності, вплив ґендерного квотування на рівень представництва жінок у вищих органах державної влади. У роботі використали факторний метод, через аналіз факторів, які спричиняють ґендерний дисбаланс у вищих органах державної влади); метод пошуку закономірностей між ступенем ґендерного балансу в органах влади та запровадженням системи квотування; ефективністю ґендерного квотування від різних типів квот і санкцій.

У методологічному аспекті поняття «ґендерна політика» не знайшло сталого наукового розуміння серед політичних теоретиків і практиків. Різне розуміння даного терміна підтверджується різним навантаженням, що наділяється авторами різних гуманітарних досліджень. Відсутність конкретного наукового визначення є результатом недостатньої вивченості й оцінки даного напрямку державної політики. Це викликає необхідність аналізу політичного виміру поняття «ґендерна політика» держави.

Огляд літератури. В Україні дослідженням ґендеру, ґендерної політики займаються О. Венгер, О.Іващенко, О.Кісь, Л.Кобелянська, Н. Лавриненко, Ю.Левченко, Т.Мельник, М. Майор, Т.Марценюк, С.Оксамитна, С.Плотян, Є.Луценко, М.Скорик, Л.Смоляр, І.Тукаленко та ін. Проте відразу скажемо, що вони займаються переважно саме питаннями ґендеру в політиці, проте квотування більшість із них зачіпає лише побіжно або не торкаються взагалі. Серед іноземних дослідників проблемою ґендерного представництва займаються С. Керрол, Б. Фредерік, І.

Чекалова, Е. Макдоналд, М. Верлоо, Е. Ломбардо, П. Майєр та ін. Їх дослідження великою мірою є лише узагальненням даних про квоти, їх запровадження. Одним із найпотужніших ресурсів на тему гендерного квотування є Quota Project. Він надає високоякісні статистичні дані, пояснює основні концепти, проте там відсутні аналітичні матеріали, не відслідковуються причинно-наслідкові зв'язки.

Результати дослідження

Гендерна політика є засобом для досягнення конкретних цілей зі зміцнення позицій держави як усередині країни, так і на міжнародній арені. У радянський період жінок утягували в політику на підставі, зокрема, технології квотування. Вагомою була претензія Радянської держави на світове лідерство в рішенні проблеми політичної участі жінок. Реалізація політики держави в цій сфері впливає на весь політичний процес, сучасна демократія припускає рівну участь чоловіків і жінок у роботі органів державної влади.

Так, у світовій практиці представленість жінок у законодавчих зборах вважається важливим показником розвиненості демократії. Так, у багатьох країнах світу існує дисбаланс гендерного представництва у органах влади. Зокрема, лише в двох країнах світу кількість жінок у парламентах досягає 50%.

Згідно з Конституцією України, рівність прав жінок і чоловіків забезпечується, зокрема, наданням рівних можливостей у громадсько-політичній діяльності. При цьому, за даними звіту Всесвітнього економічного форуму, Україна посідає 59-е місце (зі 153) в рейтингу гендерної рівності, а в області політичних можливостей для жінок – вже 83-е місце. Український парламент ще далекий від гендерної збалансованості. Якщо в першому скликанні було тільки 2,5% жінок (12 з 475 депутатів), то в нинішньому скликанні – 20,6% (87 з 423 нардепів). У другому 4,1% всього складу (18 з 436 депутатів), в третьому – 8% (38 з 477), в четвертому – 5,5% (28 з 509), в п'ятому – 8,7% (42 з 483), в шостому – 7,8% (42 з 541), в сьомому – 9,6% (46 з 478), у восьмому – 12% (56 з 468), у дев'ятому 20,6% жінок.

Загалом, парламент та уряд характеризується тотальним переважанням чоловіків. Слід визнати, що чоловіки та жінки мають різний досвід і світогляд, що пов'язано з біологічними та психологічними особливостями статей. Одна група населення не здатна повною мірою репрезентувати та захищати інтереси іншої. Також існує думка, що жінки більше уваги приділяють соціальній і гуманітарним сферам суспільства, а чоловіки – промисловості, забезпеченню воєнного потенціалу та безпеки держави. У ситуації, коли одна стаття репрезентована набагато більше, спостерігається переважання уваги одних сфер над іншими, і суспільство не може розвиватися гармонійно. Окрім цього, ми повинні зважати на те, що жінки складають

половину населення країни, а тому повинні бути представлені на рівні з чоловіками та мати доступ до ресурсів і механізмів впливу. Тому необхідно знайти способи урівноважити репрезентацію гендерів у органах державної влади [1, с. 17].

Поняття «гендерна політика» визначає послідовну систему заходів, спрямованих на досягнення, підтримку і захист паритетної рівності громадян у всіх сферах громадського життя, що сприяє збереженню, посиленню і реалізації державної влади за рахунок мобілізації всього людського потенціалу нашої країни. При виробленні і реалізації політичного курсу необхідна наявність стратегії гендерної політики держави, окремих політичних суб'єктів.

Незважаючи на те, що існує досить популярна література про жінок у політиці в усталених демократіях [2; 3; 4; 5; 6], дослідження політичного представництва жінок у країнах Європи не вистачає. Ввід початку демократичного переходу роль жінки в політиці ще недостатньо досліджена. які зосереджувались на демократичному переході та консолідації [7, с. 12].

Політичне представництво є головним предметом політики та гендерних наукових досліджень. Описове представництво фокусується на кількості жінок, обраних до політичних інститутів, предметне представництво підкреслює вплив присутності жінок на політичні процеси та результати політики. Насправді теорія політики присутності говорить про те, що жінки-політики найкраще можуть представляти інтереси жінок. Найновіші внески до феміністичної літератури стверджують, що політичне представництво жінок проходить складний процес змін [8, с. 11]. Основне значення полягає в тому, що існує багато проблем, які потребують наукової уваги. Два основні питання, які розглядаються, стосуються аспектів описового представлення жінок та складності предметного представництва. Східна Європа є захоплюючим полігоном для теорій політичного представництва через складність історичних та культурних факторів - тобто комунізму та традиційної культури [8, с. 11].

За комунізму жінки отримували деякі права (наприклад, права на освіту та працевлаштування). Цей «емансипація згори» і контроль незалежних рухів перешкождала політичній активності жінок. Під час демократичного переходу жіночі рухи не впливали на політику та політику нових урядів. І навпаки, традиційна культура підтримувала гендерні відносини в державній та приватній сферах. Консервативні та традиційні цінності були домінуючими. Нові східноєвропейські демократії були «чоловічими демократіями» [9].

Східноєвропейські демократії зазнали «демократичної втоми», а деякі здавалися вразливими до неліберального повороту [7, с.17]. Основні аспекти ліберальної демократії, включаючи права та свободи, загрожують: в Угорщині та Польщі відбувається «деконсолідація» [8, с.17]. Насправді

популістська політика піднімається, і авторитарні тенденції виникли в державах у всьому світі [9, с.17]. Ю.Левченко визначила, що автори це явище називають «консервативним моментом», також присутнє у країнах ЦСЄ [9, с.16].

У статті А. Гвіязди, М. Янковського, К. Марцінкевича розглядається вплив описового представлення жінок на схеми відбору жінок-кандидатів. Автори показують, що завдяки ефекту діючої влади обрані жінки мають більші шанси на повторний вибір та переобрання на майбутніх виборах, а всі інші рівні. Тому розширене представництво жінок має додаткову перевагу. Перевага підкреслює важливість політики присутності [10, с.175].

У своїй статті К. Рашкова та Е.Занкіна пропонують перегляньте зв'язок між партійною ідеологією та жінками, переглянувши описове представлення жінок в органах виконавчої влади. Представляючи дані для жінок-міністрів у п'яти державах південно-східної Європи, вони досліджують вплив ліво-правого спектру на призначення жінок на посади виконавців.

Вони демонструють, що, хоча на вищих керівних посадах є низька кількість жінок, всупереч висновкам на Заході, у південно-східній Європі жінок-міністрів призначають передусім партії правих. Автори стверджують, що оскільки партії спочатку були в опозиції (до колишніх комуністичних партій), вони зайняли прогресивне ставлення, і оскільки вони також були новими та менш інституціоналізованими, вони забезпечували більший доступ жінок. Дослідники переглядають механізми представництва інтересів жінок. Консервативні та неліберальні повороти в Угорщині мали наслідки для суттєвого представництва жінок, як досліджували Габрієлла Ілонські та Адрієн Вайда та Анна Гвіязда. Угорщина мала дуже низький рівень представництва жінок у парламенті з початку демократичного переходу, що, на думку Ілонські та Вайди, є проблематичним, оскільки в довгостроковій перспективі воно також передбачає недооцінку. Тим не менш, жіночі інтереси все ще були очевидні в парламенті в 2000 році, коли жінки-політики зліва могли озвучувати жіночі інтереси, але з невеликим впливом на політику. Однак до 2011 р. інтереси жінок були сформульовані лише в позапарламентарному контексті. Це співпало з популістською та неліберальною поворотом прем'єр-міністра Віктора Орбана, що було шкодою для репрезентації жінок в Угорщині [11, с.547].

Праві партії просувають жінок на міністерські посади, що суперечить висновку про те, що партії лівих представниць більше жінок і призначають більше жінок на керівні посади [3, с.55]. Обговорення сторін права та присутності жінок у політичних інститутах є своєчасним, але недостатньо дослідженим. Він також викликає сумніви щодо типів інтересів, які відстоюють представники консервативних груп.

З першої половини ХХ ст. вчені почали все частіше підкреслювати суперечності між біологічними поясненнями статевої поведінки та даними культурної антропології. Також природними схильностями пояснювали професійну сегрегацію – нерівномірний розподіл жінок і чоловіків у економіці [12, с.14]. Проте біологічні аргументи не дають відповіді на питання, чому в різних культурах існують протилежні уявлення про жіночу і чоловічу роботу чи поведінку, або чому ці норми змінюються з часом [13, с.256]. Поняття «гендер» має відмінності від поняття «статі».

Термін «гендер» виник наприкінці 1960-х років завдяки спробам подолати означені суперечності і знайти послідовні інтерпретації норм культури. Розрізнення статі та гендеру означало перехід від традиції пояснювати культурну різницю між жінками і чоловіками біологічними чинниками до можливості пояснювати цю різницю соціальними й культурними чинниками [13, с.256]. Використовувати термін «стать» відносно до біологічної класифікації на чоловіків і жінок та «гендер» на позначення різниці у поведінці залежно від статі запропонував Джон Мані [14, р.561]. Втім нині ці терміни отримали дещо інше розрізнення.

Термін «стать» використовується, зазвичай, для позначення анатомічних особливостей людей, на основі яких індивідів визначають як чоловіків або жінок. Окрім біологічних відмінностей між людьми, існує поділ їх соціальних ролей, форм діяльності, відмінностей у поведінці й емоційних характеристиках. Термін «гендер» означає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство приписує виконувати людям в залежності від їх біологічної статі. Соціокультурні норми визначають психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності [15, с.257]. Гендер – це не просто система класифікації, за якою біологічних чоловічих і жіночих особин сортують, розділяють і готують до еквівалентних статевої ролі у суспільстві. Крім того, гендер відбиває універсальну нерівність між жінками й чоловіками. Гендер – це зв'язок між біологічною статтю та поведінкою. Гендерна теорія пояснює цю різницю. Гендерна поведінка є відмінною від статевої [16, с.2].

Коли говорять про представництво гендерів у політиці, то, зазвичай, науковці говорять про два – жінок і чоловіків. У дослідженні ми також обмежимося ними, адже це найбільш загальний поділ індивідів і він охоплює всіх людей. Також останні століття характеризуються появою і розвитком нових форм соціального і культурного життя жінок і чоловіків, серед яких широке включення жінок у всі сфери трудової діяльності, зростання освіти жінок і чоловіків, звернення до регулювання дітонароджуваності та ін. Більш того, історично склалося нове концептуальне бачення гендерної рівності, яка справляє дедалі більший вплив на творення нової політичної будови світу. Проте дослідники приділяють увагу й поняттю гендерної дискримінації. У цій роботі ми користуватимемося дефініцією,

запропонованою Т. Мельник: дискримінація як обмеження або звуження в правах для будь-якої держави, установи, етносу, меншини, особистості. Майже всі країни світу підписали міжнародні документи, у яких визнається гендерна дискримінація щодо статей як реальність і де беруться зобов'язання щодо її подолання. Відкрита гендерна дискримінація, яка прямо вказує на статеву належність поступово долається. Втім існує прихована гендерна дискримінація, що не вказує відкрито на статеву належність і здійснюється у прихованій формі, реально існує. Така гендерна дискримінація виражається у звуженні у правах, обмеженні у свободах, відсутності відповідальності за насильницькі дії, відмові у можливостях, обмеженні у шансах та ін. Існування прихованої гендерної дискримінації, зокрема й у політичній сфері, зумовлює пошук можливих шляхів її подолання та здійснення певних форм діяльності. Зокрема потребують подолання такі ознаки гендерної нерівноваги, які впливають і на представництво їх у політиці, як наявність ієрархії статей, відсутність сталих відносин партнерства між жінками та чоловіками; поширеність традиційних стратегій вирішення «жіночого питання», традиційних видів політики в галузі захисту рівності між жінками і чоловіками; недостатня репрезентативність жінок, гендерна незбалансованість у владних структурах; усунення жінок від розподілу ресурсів, участі у прийнятті загальнодержавних рішень; домінування способу життя, ідеологічних основ та інтересів, властивих чоловікам; панування в суспільстві цінностей і пріоритетів, сформованих чоловіками; значна економічна залежність жінки від чоловіка; поширення в суспільстві замахів на свободу та гідність жінок; відсутність гармонізованого суміщення фахової діяльності й сімейного життя як для чоловіків, так і для жінок; відсутність розвиненого законодавства, спрямованого на долання гендерної нерівноваги, а також забезпечення реального механізму його застосування; зосередження розв'язання проблеми нерівності становища жінок у руках самих жінок, відсутність у цьому процесі послідовної участі чоловіків [17, с.14].

Рівність жіночої і чоловічої статей розуміється як рівність їхнього соціального статусу та загальна участь у всіх сферах суспільного, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, долання елемента ієрархічності, за якою чоловіки сприймаються як істоти вищі, а їхня діяльність та її результати більш суспільно значущими, ніж дії та їх результати, досягненні жінками [18, с.23].

Отже, поняття «стать» використовується, зазвичай, для позначення анатомічних особливостей людей, на основі яких індивідів визначають як чоловіків або жінок. Термін «гендер» означає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство приписує людям в залежності від їх статі. Можна виділити відкриту та закриті форми гендерної дискримінації. У той час як з першою світ веде досить успішну боротьбу, друга залишається серйозною проблемою на порядку денному.

Важливою інституціональною частиною реалізації гендерної політики можна виділити неурядові організації (НУО), що працюють у локальному співтоваристві або мережі таких НУО. Підтримка з боку держави дозволяє брати участь у розробці національної гендерної політики. У такому випадку уряд має дотримуватися принципу «критичного партнерства», відповідно до якого доступ до державної підтримки і ресурсів мають не тільки НУО-прихильники, але і НУО-опоненти урядової політики [19, с.17].

Реалізація гендерної політики вимагає застосування гендерного аналізу при оцінці результативності політичних рішень. Гендерний аналіз розуміють процес збору і достовірної інформації з урахуванням гендерних розходжень у сфері курсу і прогнозування наслідків впливу політичних рішень і соціальних програм на статусні характеристики чоловіків і жінок. У якості інструмента реалізації гендерної політики є гендерна статистика. Її дані уможливають зіставлення статусних характеристик чоловіків і жінок, оцінити ефективність політичної діяльності в сфері рівноправності статей [20].

Лише комплексне застосування інструментарію зможе забезпечити ефективну реалізацію гендерної політики. Критерії ефективності державної політики з досягнення рівноправності статей і створенню рівних можливостей для самореалізації чоловіків і жінок виражаються в наступних показниках: ступінь вирівнювання статусних позицій чоловіків і жінок у політиці і на ринку праці (доступ до професій, співвідношення рівня заробітної плати між галузями й усередині галузей, частка чоловіків і жінок серед державних діячів вищого рівня, гендерна структура безробіття); рівні умови для самореалізації чоловіків і жінок у сфері підприємництва; доступ до освіти і наукової діяльності (гендерний аналіз складу студентів, аспірантів, докторантів, докторів філософії). Позначений перелік не вичерпує всього комплексу індикаторів при вивченні спрямованості гендерної політики.

Через запровадження квот відбувається рекрутування жінок до політичної системи, зокрема, як місця у органах влади, зарезервовані для жінок; квота для жінок у списку кандидатів під час виборів; квоти всередині партій. Квоти можуть прописуватися в конституціях держав, у законах про вибори або ж запроваджуватися безпосередньо партіями. Це може бути тимчасовий метод або постійний. У переважній більшості квоти не прив'язуються до певної статі, а формулюються як нейтральні.

Проблема квот зачіпає питання, чому необхідна рівність статей у представницьких органах. На що можна привести декілька аргументів: Жінки складають половину населення, тому мають право на половину місць у парламенті. Жінки мають відмінний досвід від чоловічого, який повинен бути репрезентований. Жінки та чоловіки мають інтереси, що суперечать між собою, тому чоловіки не можуть репрезентувати жінок. Через

залучення жінок у політичний процес виробляється нова модель поведінки і жінки привчаються до активної поведінки в публічній сфері.

Прихильники позитивізму можуть закидати відсутність дослідження щодо того, які зміни відбуваються, коли збільшується кількість жінок у владі [21; 22]. Слід визнати, що це питання швидше відноситься до нормативних або навіть ідеологічних. Жінки – це половина населення планети і країни, а тому вони мають однакові права з чоловіками і повинні отримувати рівні можливості та доступ до благ.

Квоти можна віднести до «швидкого способу» збільшення представництва жінок. Наприклад, після запровадження квот у Коста Ріці кількість жінок у парламенті зросла за одні вибори з 19% до 35% [23]. «Повільний спосіб» полягає в підвищенні кваліфікації жінок, збільшенні їх залучення до ринку праці, сприянню їх активності в соціальному житті. Такий шлях пройшли Скандинавські країни, які вважаються зразковими в гендерних питаннях. Цьому сприяли зміни в соціальній структурі держав, зокрема їх секуляризація, вихід жінок на ринок праці у 1960-х рр., освітній бум у той же період, запровадження пропорційної виборчої системи. Гендерні квоти у деяких партіях було запроваджено, коли серед представників виборних органів жінки складали понад 25%. Жінки сприяли розгляду питання квот у своїх власних партіях. Навіть зараз партії центру та лівого спрямування більш рішуче виступають за запровадження квот. Тож, приклад запровадження квот у Скандинавських країнах є мало показовим, адже самі квоти стали результатом того, що на політичній арені з'явилися професійні жінки [24].

Законодавча квота (відсоток у списку кандидатів, який встановлює держава) (58 країн, наприклад, Албанія, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Франція, Греція, Італія, Монголія, Польща, Португалія, Іспанія). Цей тип квоти установлюється в нормативних актах та повинен виконуватися всім інститутами, залученими в цей процес [25]. Вони поширені переважно в країнах, які розвиваються, зокрема в Африці, Середньому Сході, Південно-Східній Європі. З'явилися у 1990-х рр., коли питання представництва жінок постало на порядку денному міжнародних організацій, зокрема міжнародних громадських організацій [26]. Цей тип квот впроваджується на рівні законодавства, тому потребує певного консенсусу серед партій у парламенту. Крім того, невиконання партією умов квоти тягне за собою санкції, які, як правило, прописані в нормативних актах [27].

Феміністська теорія в галузі міжнародних відносин, заснована на конструктивістському підході, також стала піонером у вивченні недержавних суб'єктів і транснаціональних сил держави в просуванні нормативних змін, що мають значення для зовнішньої політики держави [28; 29; 30].

Наприклад, наявність і прийняття квот для справедливого гендерного представництва, інститутів для обліку гендерного аналізу і протидії

насильству стосовно жінок є пріоритетними структурами, що визначають сучасну зовнішню політику, формуючи конкретні норми і стратегії, спрямовані на забезпечення гендерної рівності. У порівнянні з конструктивістськими й інституціональними рамками для поширення норм, міжнародна феміністська теорія в межах транснаціональної мережі усередині і між державами формуються місцевими суб'єктами, такими як жіночі групи й організації, а не міжнародними організаціями або «експертами» співтовариства. Фактично, дослідницька програма з поширення норм була сформована дослідженнями феміністських мереж як агентів поширення [23; 24; 25].

Ці мережі розглядаються як незавершені роботи, що активно формують міжнародні норми, що є динамічними процесами. Дослідники-феміністки вирішили практичні проблеми при дослідженні цих мереж. Вони не могли покладатися на існуючі бази даних або знання. Таким чином, вони створили нові сховища знань, збираючи міжнародні дані про жіночі організації, закони про рівність статей, квоти у певній кількості держав, заручаючись підтримкою ключових партнерів у політичних структурах і громадянське суспільство.

Вивчаючи міжнародні нормативні зміни, теоретики-феміністки помітили динамічну і нелінійну еволюцію значення норм з гендерної рівності і рівності статей.

Динамічне розуміння гендера і гендерної рівності вплине на зовнішню політику. Зосередження уваги на мінливості і множинних значеннях норми забезпечує більший аналітичний важіль для пояснення того, чому норми гендерної рівності, приймаються. Це розуміння безпосереднє застосовно до зовнішньополітичного аналізу й аналізу результатів зовнішньої політики, спрямованої на забезпечення гендерної рівності. Наприклад, у зовнішній політиці за індексом WPS бінарна концепція статі в основі резолюції 1325 РБ ООН. Проте, WPS, як міжнародне співтовариство практиків, поступово визнавало більшу розмаїтість і взаємність у категорії жінок. (дітчинки / молодь, статус меншості/етнічна приналежність, інвалідність), а також визнання категорії чоловіків, особливо як жертви сексуального і гендерного насильства і прихильників участі жінок, що призводить до зміни домінуючого значення «гендеру», як воно розуміється в дискурсі і практиці міжнародної безпеки [2].

Третє видання глобального індексу «Жінки, мир і безпека» (WPS Index) показує, що глобальне підвищення статусу жінок сповільнилося більш ніж наполовину, а нерівність між країнами збільшилася.

У 2017 р. Центр з гендерних питань, миру і безпеці PRIO та Джорджтаунський інститут жінок, миру і безпеки розробили новий глобальний індекс, що забезпечує комплексну оцінку благополуччя жінок. Індекс «Жінки, мир і безпека» (WPS) відбиває автономію і розширення

прав і можливостей жінок у межах свого домогосподарства й у суспільстві. WPS – це гендерний індекс, у якому особлива увага приділяється безпеці жінок, поєднуються три аспекти: інклюзивність, справедливість і безпека. На порядку денному від 2000 р., установленою резолюцією 1325 Ради Безпеки ООН про жінок, мир і безпеку, чітко відбито, що жінки відіграють значну роль у питаннях, пов'язаних з досягненням міцного миру, справедливості і безпеки. У 2016 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй і Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй прийняли резолюції «Підтримка миру», що були сприйняті як перетворюючий перехід до підтримки миру як «мети і процесу побудови загального бачення суспільства». Порядок денний в галузі сталого світу доповнює Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 р., у якому визнається необхідність побудови інклюзивного, справедливого і мирного суспільства для усіх [27].

Глобальні індекси – це спосіб оцінки і порівняння національного прогресу в досягненні цих цілей шляхом об'єднання складної інформації і складання рейтингу. Гендерні індекси звичайно обмежуються показниками інклюзивності, наприклад, чи закінчують жінки середню школу або чи мають оплачувану роботу. Ці аспекти, безсумнівно, важливі, але вони не відбивають рівень справедливості і безпеки стосовно жінок. Безумовно, помилково зосереджуватися винятково на шкільному навчанні дівчинок, якщо ці дівчинки не почувають себе в безпеці в суспільстві.

Політики зможуть використовувати показники для оцінки прогресу і визначення пріоритетів, приватний сектор може використовувати ці результати як інструмент для аналізу ризиків, а активісти громадянського суспільства зможуть відзначати досягнення, виявляти пробіли і вимагати від своїх урядів відповідальності за виконання рекомендацій, що стосуються жінок.

WPS відбиває статус і досягнення жінок в абсолютному вираженні, а не в порівнянні з чоловіками: країни оцінюються на основі їхніх загальних показників інтеграції, справедливості і безпеки жінок, а не на розриві між жінками і чоловіками. Нові індикатори вимірюють змушену міграцію і відбивають ефективність індикатора WPS [28].

Значна кількість країн прийняла про-гендерні норми в межах зовнішньої політики. Отже, можна стверджувати, що є необхідність вивчити і пояснити цей розвиток подій. Оскільки теоретичних і емпіричних знань як і раніше мало, можна пропонувати як перший крок порівняти випадки зовнішньої політики держави в інтересах забезпечення гендерної рівності. Тому висувають теоретичну основу гендерної зовнішньої політики як спосіб стимулювання наукових досліджень у цій галузі і заохочення більш систематичних досліджень. Дослідники використовують феміністську міжнародну теорію й аналіз зовнішньої політики для створення нових концептуалізацій. Щоб полегшити пояснення, у ньому узагальнені більш широкі

знання в галузі міжнародних відносин стосовно лідерства і норм підприємництва, транснаціональних мереж, зовнішньополітичній орієнтації, державної ідентичності, концепції і прогнози влади. Прагнучи розробити нову галузь гендерної і порівняльної зовнішньої політики, визначимо, що наступність і зміни є важливими, щоб зосередитися на тім, що норми гендерної рівності і прав жінок є одними із політичних явищ, що заперечуються. Дослідники визначають лінійну, прогресивну траєкторію, у якій держави приймають зовнішньополітичні стратегії на підтримку рівності чоловіків і жінок або феміністські стратегії. Скоріше теоретичні рамки тут можуть бути використані для вивчення успіхів і невдач або проблем, пов'язаних з гендерними нормами в зовнішній політиці. Насамперед, дослідниками запропонований підхід, що ідентифікує і пояснює про-гендерні норми, має змінити систему вивчення формування зовнішньої політики і лідерства в зовнішній політиці (Hudson 2005).

В африканських країнах значного поширення набули добровільні партійні квоти та зарезервовані місця. Збільшенню кількості жінок тут сприяли потужний розвиток на континенті рухів за їх права, тиск зі сторони міжнародної спільноти на держави Африки, ефект дифузії, а також те, що запровадження квот можна було розглядати як жест назустріч виборцям-жінкам і було вигідним для самих партій.

У Азії популярним було резервування місць для жінок, але тут воно розглядалося швидше як негативне явище, що ставало на заваді активній участі жінок у політичному житті.

У Європі квотування стало популярним і поширеним явищем лише в країнах Центрально-Східної. У ліберальній Західній Європі, а особливо в Скандинавії, жінки пройшли довгий шлях до того, як стали вагомими політичними акторами. Спершу вони почали займатися економічною та громадською діяльністю, а вже згодом перейшли й до політики. Кардинально іншу ситуацію спостерігаємо в Латинській Америці. Квоти стали значущим інструментом у боротьбі жінок за свої права в патріархальному світі. Значною мірою завдяки квотуванню жінки змогли отримати інструменти впливу на владу.

Таким чином, запровадження квот є збільшення представництва певної соціальної групи жінок у політичній системі. Це пов'язано з тим, що жінки складають половину населення, тому мають право на рівне представництво у парламенті; жінки мають досвід, відмінний від чоловічого, який повинен бути репрезентований. Можна виділити три основні типи квот: зарезервовані місця, законодавчі квоти та добровільні партійні квоти. Крім того, квоти можуть бути встановлені конституцією, нормативними актами, що стосуються виборів, а також внутрішньопартійними документами. Впровадження квот є дискусійним питанням, адже вони мають низьку недоліків і переваг.

Висновки

Доведено, що дослідження прикладів, розширює наше розуміння гендерної політики в суспільствах, що зазнають соціальних, політичних та економічних перетворень. Ці результати корисні для розуміння політичного представництва жінок в регіоні та інших демократіях. Проте необхідні подальші дослідження. Наприклад, можна розглядати наступні питання: політичне лідерство, умови, за яких сторони вирішують виступати за жінок та просувати власні інтереси.

Обґрунтовано, що поняття «стать» використовується для позначення анатомічних особливостей людей, на основі яких індивідів визначають як чоловіків або жінок. Термін «гендер» означає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство приписує людям в залежності від їх статі. Гендерні норми є варіативними, а гендер – культурно конструйованим. Можна виділити відкриту та закриті форми гендерної дискримінації. У той час як з першою світ веде досить успішну боротьбу, друга залишається серйозною проблемою.

Визначено, що жінки недостатньо представлені в органах влади. Їх вплив на процеси, що відбуваються в політиці, є досить слабким. Жінки найчастіше займаються питаннями екології, науки, освіти, культури, тобто в сфері політики прослідковується «горизонтальна сегрегація». Найкраще жінки представлені в Скандинавських країнах та деяких країнах Африки.

Доведено, що важливу роль у цьому процесі відіграють політичні партії, бо саме вони знаходять, визначають і номінують кандидатів для виборів. Але щоб жінки потрапила до виборного органу, вона повинна сама визначити, що хоче та здатна бути кандидатом; вона повинна бути обраною від партії; бути обраною виборцями.

Список посилань/References:

1. The official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine - <http://portal.council.gov.ua/print/8004.html>.
2. Celis Karen, Sarah Childs & Johanna Kantola. (2016). Regendering Party Politics: An Introduction. *Party Politics*, 22 (5), 571-575.
3. Kittilson, Miki Caul. (2013). In *The Oxford Handbook of Gender and Politics*, edited by Georgina Waylen, Karen Celis, Johanna Kantola, and S. Laurel Weldon. Oxford: Oxford University Press, 536-553.
4. Lovenduski, Joni. (2019). Feminist Reflections on Representative Democracy. In *Rethinking Democracy*, edited by Andrew Gamble and Tony Wright, 18-35.
5. Childs, Sarah, and Joni, Lovenduski. (2013). In *The Oxford Handbook of Gender and Politics*, edited by Georgina Weylan, Karen Celis,

- Johanna Kantola, and S. Laurel Weldon. *Political Representation*. New York: Oxford University Press, 489-513.
6. Levchenko, Yu.V. (2021). Specificity and problems of political participation of female leaders in Ukraine. *Grail of Science*, No. 2-3. April, 2021.
 7. Gwiazda, Anna. 2019. Introduction to the Special Issue on Politics and Gender in Eastern Europe. *Politics & Gender*, Vol. 15 (Issue 2), 175-181.
 8. Baer, Denise L. (1993). Political Parties: The Missing Variable in Women and Politics Research. *Political Research Quarterly*, 46 (3), 547-576.
 9. Celis, Karen, and Sarah Childs. (2008). Introduction: The Descriptive and Substantive Representation of Women: New Directions. *Parliamentary Affairs*, 61 (3), 419-425.
 10. Childs, Sarah, and Mona Lena Krook. (2008). Critical Mass Theory and Women's Political Representation. *Political Studies*, 56 (3), 725-736.
 11. Beckwith, Karen. (2010). Beyond Compare? Women's Movements in Comparative Perspective. In *Women, Gender and Politics*. Oxford: Oxford University Press, 29-36.
 12. Rupnik, Jacques. (2017). Illiberal Democracy in East-Central Europe. *Esprit* (Paris, France), June (6), 69-85.
 13. Bego, Ingrid. (2015). Gender Equality Policy in the European Union: A Fast Track to Parity for the New Member States. London: Palgrave Macmillan.
 14. Cianetti, Licia, James Dawson, and Seán Hanley. (2018). Rethinking 'Democratic Backsliding' in Central and Eastern Europe – Looking Beyond Hungary and Poland. *East European Politics*, 34 (3), 243-256.
 15. Chiva, Cristina. (2017). Gender, Institutions and Political Representation: *Reproducing Male Dominance in Europe's New Democracies*. London: Springer.
 16. Tkach Oleg. (2021). Collapse of democracy as a danger of returning to authoritarianism. *Political studies*. Kyiv: I. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Vol. 2, 170-185.
 17. Fagan, Adam, Petr Kopecký, Lenka Bustikova, and Andrea L. P. Pirro. (2020). Anniversary Symposium, 1989 at 30 Years. *East European Politics*, 36 (3), 315-317.
 18. Erzeel, Silvia, and Karen, Celis. (2016). Political Parties, Ideology and the Substantive Representation of Women. *Party Politics*, 22 (5), 576-586.

19. Kenny, Meryl, and Tània, Verge. (2016). Opening Up the Black Box: Gender and Candidate Selection in a New Era. *Government and Opposition*, 51 (3), 351-369.
20. Norris, Pippa, and Ronald, Inglehart. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Vachudova, Milada Anna. (2020). Ethnopolitism and Democratic Backsliding in Central Europe. *East European Politics*, 36 (3), 318-340.
22. Waldner, David, and Ellen, Lust. (2018). Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding. *Annual Review of Political Science*, 21 (1), 93-113.
23. Klotz, Audie. (1999). *Norms in International Relations*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
24. Finnemore, Martha. (1996). *National Interests in International Society*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
25. Zwingel, Susanne. (2015). *Translating International Women's Rights*. London: Palgrave.
26. Нтун, Уэлдон. (2012). Гражданские истоки прогрессивных изменений политики. *Американский политологический обзор*, 106 (3), 548-69.
27. Krook, Mona-Lena & True, Jacqui. (2012). Rethinking the Life Cycles of International Norms. *European Journal of International Relations*, 18 (1), 103-27.
28. True, Jacqui. (2019). Gender Research and the Study of Institutional Transfer and Norm Diffusion. *In Gender Innovation in Political Science*. New Norms, New Knowledge, edited by Sawyer Marian, Baker Kerry, 135-152.

Oleg Tkach

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-3131-1533>

e-mail: tio19@ukr.net

Oleg Batrymenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>

e-mail: batrymenko@bigmir.net

Oleksiy Borovskiy

Universität Kassel FB 05 Gesellschaftswissenschaften. Soziologie der Diversität

(Kassel, Germany)

<https://orcid.org/0000-0001-5969-0892>

e-mail: alexsey.borovskiy@gmail.com

STATE POLICY IN THE FIELD OF OVERCOMING GENDER INEQUALITY

Abstract

The article examines the methodology of implementing gender policy, which is one of the main factors in achieving democracy. It is substantiated that the analysis of the world political practice and the regulatory framework of states showed that gender policy is perceived by the leadership of countries as an important direction of state activity, which is implemented with the aim of achieving a high political and legal status at the world level, striving to become a universally recognized democratic state. The national laws of Sweden, Denmark, Finland, Norway, the USA and Canada, signed international agreements and the creation of special state structures entrusted with the function of gender policy implementation were considered. It has been proven that women are still

underrepresented in parliaments, governing bodies and political parties in the region, although gender issues have entered public discourse and debate. It was established that the interests of women are rarely taken into account and acted upon. It is substantiated that the populist and illiberal turn in European politics caused negative consequences for the gender agenda. Therefore, the study of political representation of women remains timely and relevant.

Key words: gender policy, state, equality of citizens, democracy, political system, representative offices.

Стаття надійшла до редакції 27.04.23

© Ткач О.І., Батрименко О.В., Боровський О. О., 2023